

*Cumhuriyet'in ilk kodeksi (Halil Tekiner Koleksiyonu)*

## 1. KAYSERİ TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ (58)

**K**ayseri çevresindeki en eski yerleşim alanı, şehrin 20 km. kuzey doğusunda bulunan **Kaniş Höyüğü**'dür. M.Ö. 2800 tarihinden Helenistik Çağ'a kadar önemini koruyan merkezde, eski Tunç Devri, Asur Ticaret Kolonileri ve Hitit Çağları'na ait bir çok belge bulunmuştur.

Hititler'den sonra bölge Frig hakimiyetine geçmiş, daha ziyade Kızılırmak havzasında ege-men olan Frigler zamanında Mazaka ön plana çıkmıştır. M.Ö 676 tarihinde Anadolu'ya gelen Kimmerler'in Kaniş ve Mazaka'yı tahrip ederek, Frig hakimiyetine son verdikleri tarihi kaynaklarda belirtilmektedir.

Kaniş'in önemini kaybetmesinden sonra, bölgenin kutsal dağı kabul edilen Argaios'un (Erciyes) kuzey eteğindeki Mazaka ön plana çıkmıştır. Kimmerler'in Asur ve Lidyalılar tarafından Anadolu'dan atılmaları ile Mazaka, Lidya ve Med hakimiyetine girmiş ve devrin önemli ticaret merkezi olmuştur.

M.Ö. 590 yılında Pers Kralı Kyros'un Lidya Kralı Krisos'u yenmesi ile bütün Anadolu ile birlikte Mazaka da Pers hakimiyetine girmiştir. İran'dan bölgeye göç eden halk, kendi ülkele-

rine benzettikleri Argaios (Erciyes) ve çevresine yerleşmişlerdir.

### Bağımsız Kapadokya Krallığı İçinde Mazaka

Kapadokya krallarından III.Ariarathes'in kurduğu "Ariarathia" şehrinde bir müddet kaldıktan sonra sarayını Mazaka'ya taşımış ve onun da oğlu V.Ariarathes (M.Ö. 163-130) zamanında babası "IV.Ariarathes Eusebias" şerefine şehre "Eusebia" ismini vermiştir. Bu tarihlerden itibaren şehirde para basılmaya başlamıştır. Mazaka'nın çok yakınında yeni bir Helen şehri olarak doğan Eusebia, kültürel ve dini önemini yaklaşık 250 yıl koruduktan sonra M.Ö. 36-M.S. 17 zamanında Roma İmparatoru Caisar Augustus'un şerefine "Kaisaria" adını almıştır. M.Ö. 12-8 tarihlerinden itibaren burada basılan bütün sikkelerde **Kaisaria** ismini görmektediriz.

### Roma Kolonial Dönemi

Kapadokya, M.S. 17 tarihinden itibaren Roma İmparatorluğu'nun bir eyaleti olarak tarih sahnesinde görünmüştür. Kaisaria da "Konion" denilen bir eyalet meclisi ve vali tarafından idare edilmiştir.

İmparator III.Gordianus (M.S. 238-244) zamanında şehir surları yaptırılmış ancak Kaisaria buna rağmen İmparator Valerian zamanında Pers Kralı "Şapor" tarafından işgal edilmiştir.

Bu sırada şehrin nüfusunun 400.000 dolaylarında olduğu tahmin edilmektedir.

Roma İmparatoru Julianus Apostota'nın altı yıl sürgün kaldığı Kaisaria, bu sırada Hristiyanlık kültürünün yayıldığı en önemli merkezlerden birisi olmuştur. Nitekim, Büyük Busilius, Aziz Gregorius, Nuziandoslu Gregorius ve Nysalı Gregorius hep burada yetişen ve Hristiyanlık dünyasında çok önemli dini teorilerin sahibi olarak anılan din önde gelenleridir.

### **İlk İslam Akınları**

Doğu Roma (Bizans) toprakları içinde bulunan Anadolu daha hicretin ilk asırlardan itibaren İslam orduları için zengin ve cazip bir ülke olmuştur. Bir hadis-i şerifle fetheden emirin mü-kafatlandırılacağı İstanbul'un fethi için yapılan birçok hareket Orta Anadolu ve özellikle Kayseri'den geçmiştir. Bu seferler esnasında şehir her defasında işgal ve tahrip edilmiştir.

Kayseri, ayrıca İmparator Phokas (M.S. 602-610) zamanında İran hükümdarı II. Hüsrev'in işgaline uğramış (M.S. 605) ve altı sene Pers hakimiyeti altında kaldıktan sonra Bizans İmparatoru Heraklios (M.S. 610-641) tarafından tekrar alınmıştır.

### **Kayseri'nin Türkleşmesi**

Büyük Selçuklu Sultanı Alparslan'ın 1071 yılında Malazgirt'te Bizans ordularını yenmesiyle Anadolu kapıları Türklere açıldı. 1085 yılında Kayseri'yi artık bir Türk ve Müslüman şehri olarak görmekteyiz. Müslüman Türklerin hakimiyetinde Kayseri'nin eski halkı olan Rum ve Ermeniler'in birer mahallede toplandıkları, çarşı, pazar ve ticarete yavaş yavaş hakimiyetlerini kaybettikleri görülmüştür.

Şehir, süratle yapılan camii, han, medrese, hamam ve çeşmelerle kısa bir sürede tam bir İslam şehri kimliği kazanmıştır.

### **Danışmendliler Dönemi**

Alparslan'dan sonra sultan olan oğlu Melikşah'ın yeğeni Danışmendli Melik Ahmed, Yeşilirmak ve Kızılırmak bölgelerinde Danışmendli Beyliği'ni kurdu. Danışmendliler, Anadolu'da çok sistemli bir şekilde, mevcut kültür ve ana-nelerini Türkleştirdiler ve burasını hızla Türk yurdu haline getirdiler.

Ebul Gazi Hasan Bey'i Orta Anadolu'ya vali tayin eden Danışmendoğlu; Sabartia, Kayseri ve Pontus'ta hüküm sürüyordu. Kayseri'nin ilk Türk valisi olan Hasan Bey 1082 tarihinde vazife başlamış ve ölünceye kadar vali olarak birçok fetihle bulunmuştur.

Danışmend Ahmet Gazi'den sonra Emir Melik Gazi saltanata geçti. Daha sonra Kayseri'yi birçok eserle imar eden ve burada Ulu Camii'yi yaptıran Emir Mehmed ve Zünnun bu bölgeyi idare ettiler.

### **Selçuklular Dönemi**

1169 yılından itibaren Selçuklu Sultanı II.Kılıçarslan, Kayseri ve civarındaki bütün kaleleri alarak buraları Selçuklu mülküne kattı. II.Kılıçarslan Anadolu birliğini sağlayınca ülkeyi 11 oğlu arasında paylaştırdı. Bu arada Kayseri Nurettin Sultanşah'ın hissesine düştü. Şehzadeler arasında uzun mücadeleler oldu. Önce Süleyman Şah, sonra da I.Gıyaseddin Keyhüsrev Selçuklu tahtına oturarak milli birliği sağladılar.

Kayseri yakınındaki Tek Göz Köprüsü Süleyman Şah tarafından yaptırılmıştır. I.Gıyased-

din Keyhüsrev ve ondan sonra Selçuklu sultanı olan I. Gıyaseddin Keyhüsrev ile I.Alaeddin Keykubat devirlerinde Anadolu adeta altın devrini yaşamıştır. Özellikle I. Alaeddin Keykubat zamanında halk refah ve emniyet içindeydi. Çok gelişmiş bir kervansaraylar sistemi ile Anadolu bütün Ortadoğu'nun ticaret merkezi haline gelmiştir.

Özellikle Kayseri, Konya'nın yanında ikinci başkent olmuştu. Sultan kış mevsimini Alaiye'de, yaz mevsimini ise Kayseri'de geçiriyordu. Nitekim bir sefere hazırlandığı sırada oğlu tarafından zehirlenerek öldürülmüştür.

Anadolu'ya hakim olan Moğollar birçok şehrin arasında Kayseri'yi de iki defa yerle bir ettiler, ağır vergiler koydular. Nihayet 1308 yılında son Selçuklu Sultanı Mesud'un Kayseri'de ölümü üzerine Anadolu Selçuklu Devleti parçalandı. Anadolu'da Karamanoğulları, Dulkadiroğulları, Osmanoğulları, Eretnoğulları gibi çok sayıda beylik meydana çıktı.

### **Eretna Beyliği Devri**

Eretna Devleti'nin (1342-1381) Sivas'tan sonra ikinci merkez olan Kayseri'de birçok eseri vardır. Bunların en önemlileri şunlardır:

Emir Şahap Türbesi, Köşk Medrese, Zenginoğlu Emirzade Mehmed Türbesi, Emir Ali Türbesi, Şah Kutluğ Hatun Türbesi, Haydarbey Köşkü, Ali Cafer Kümbeti, Sırçalı Kümbet, Sazgeldi Türbesi, Babuk Bey Sarayı, Yeşilhisar Ulu Camisi, Bünyan Karakaya köyündeki Seyit İsa Zaviyesi, Develi'de Şeyh Ümmi Zaviyesi

### **Kadı Burhaneddin-Ahmed Devleti**

1345'te Kayseri'de doğan Kadı Burhaneddin Eretnoğlu II. Mehmet'i bertaraf edince, adına sikke bastırıp hutbe okutarak sultanlığını ilan

etmiştir. Kayseri ve Sivas'ta hüküm süren Kadı'nın zamanında Kayseri imar edilmiş olup Şeyh Müeyyed Çeşmesi o zamandan kalan en önemli eserdir. Kadı Burhaneddin kendisine siyasi sebeplerle kırgın olan Yölük Osman Bey tarafından öldürülünce bu şair ve alim sultanın 18 yıl süren saltanatı sona ermiştir.

Kadı Burhaneddin'den sonra zaman zaman Dulkadiroğulları ve Karamanlılar arasında el değiştiren Kayseri, 1464 yılında Karamanoğlu Pir Ahmet tarafından Fatih Sultan Mehmet'e teslim edilmiştir.

### **Osmanlılar Dönemi**



Kadı Burhaneddin Ahmet'in öldürülmesinden sonra Sivas halkının daveti üzerine, Sivas ve Kayseri Osmanlılar'a yani Yıldırım Bayezid'e geçti. (1398) Bu tarihten dört yıl sonra Sivas yoluyla Kayseri'ye gelen ve buradan da Ankara Ovası'na inen Timur, Yıldırım Bayezid'i müthiş bir mağlubiyete uğratarak Osmanlı Devleti'nin siyasi varlığını bir an için yok etti. Osmanlı topraklarını Anadolu'daki beyliklere taksim etti. Bu arada Kayseri'yi de Karamanoğlu II. Mehmed'e verdi. Timur'un Anadolu'yu terk etmesinden sonra Kayseri, Karamanoğulları ve Dulkadiroğulları arasında birçok defa el değiştirdi.

Nihayet Osmanlı Sultanı II.Mehmet zamanında Şehzade Mustafa'nın emrine giren Gedik Ah-

met Paşa, Kayseri'nin son Karamanlı hakimi olan Pir Ahmed Bey'i ve Develihisar hakimi Atmaca Bey'i bertaraf ederek Kayseri'yi Osmanlı toprağı haline getirmiş; Kayseri şehri Karaman Eyaleti'ne bağlı sancağı ve tuğı bulunan bir sancak merkezi olmuştur. O sıralarda ölen Şehzade Mustafa'nın yerine Şehzade Cem Karaman Eyaleti valiliğine tayin edildi.

Osmanlılar zamanında Kayseri, 1511 yılında Şahkulu isyanı, Celali isyanları, 16.yüzyılın sonlarında Karayazıcı isyanı, 1624'te Abaza Mehmet Paşa isyanı 1764'te Kanlı Kadioğlu Deli Emir isyanı gibi önemli olaylara sahne olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son iki yüzyılda geçirdiğı bütün sarsıntı ve gerilemeler Kayseri'de de hissedilmiş halk fakirleşmiş ve bu dönem içinde Kayseri Sancağı küçük bir merkez hüviyeti ile devam edegelmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde Kayseri'de yaptırılan başlıca eserler şunlardır:

Kale Camisi, Bedesten, Şeyh Mescidi, Kadı Hamamı, Kurşunlu Cami, Yankioğlu Cami, Kara Mustafa Paşa Külliyesi, Setenönü Hamamı, Vezir Hanı, Atpazarı Hanı, Raşit Efendi Kütüphanesi, Saat Kulesi, Kayseri Lisesi, Hacı Efendi Çarşısı, aşağı Talas Camisi, Ahmet Paşa Mektebi, Zeynel Abidin Türbesi, Seyyid Burhaneddin Türbesi, çok sayıda çeşme vb.

### **Cumhuriyet Dönemi**

Bağımsız sancak iken 1924 Anayasası ile vilayet yapılan Kayseri, Cumhuriyet'in ilk yıllarında 39.500 nüfuslu, harap küçülmüş ve fakirleşmiş bir şehir halinde idi. Cumhuriyetle birlikte şehirde ticari ve sanayi kalkınma hamleleri başlamış, 1927'de demiryolu hattının Ankara'ya bağlanmasıyla şehrin gelişimi hız kazanmıştır.



*1930'lu yılların başında Kayseri (Halil Tekiner Koleksiyonu)*

Cumhuriyet'in ilk on yılında Türk Ocağı açılmış, 1925-26 yıllarında elektrik getirilmiş, itfaiye teşkilatı, evlendirme memurluğı, banka kurulmuş; bazı bankaların şubeleri ve müze açılmış, şehirde imar hareketliliğı başlamıştır.

*Kayseri Tayyare Fabrikası'nın kuruluşu ve 1935 yılında Türk-Rus işbirliğiyle Sümerbank Pamuklu mensucat fabrikasının kurulması Kayseri'yi tam anlamıyla bir sanayi şehri yapmıştır. Bu yıllarda; 1938'de Vali Konağı, 1939'da Kız Enstitüsü, 1942'de Ticaret Lisesi ve Erkek Sanat Enstitüsü, 1943'te Kayseri Devlet Hastanesi gibi yapılar hizmete sokulmuştur. 1950'li yıllara gelindiğinde ise şehirde çok köklü imar hareketleri başlamış, Türkiye'de ilk defa "Sanayi Sitesi" kurulmuş, çok sayıda özel fabrika açılmıştır. 1965'te Yüksek İslam Enstitüsü'nün, 1969'da Gevher Nesibe Tıp Fakültesi'nin ve 1978'de Kayseri Üniversitesi'nin (Erciyes Üniversitesi) kurulması ve 1988'de "Büyükşehir" statüsünün verilmesi ile şehir, ilçeleriyle birlikte bugün bir milyonun üzerinde nüfusa sahip, sanayisi, ticaret hacmi ve eğitim kurumlarıyla gerçek anlamda modern bir büyükşehir kimliğindedir.*

\* \* \*

Hastalıklar ve insanoğlunun bunları tedavi etme isteği insanlık tarihi kadar eski olup tarih boyunca insanlar hastalıklarını tedavi etmek için türlü yöntemler denemişlerdir. Bu yöntemlerden işe yarayanlar ise sonraki kuşaklara aktarılarak kümülatif bir ilerleme sağlanmıştır. Şüphesiz, Kayseri'nin zamanın önemli ticaret yolları üzerinde olması da şehrin, tıp ve eczacılık konularında sürekli gelişmesine katkıda bulunmuştur. Nitekim **Prof.Dr.Tahsin Özgüç** 2004 yılında kendisiyle yaptığım görüşmede, Kaniş halkının da hastalıklarla mücadele etmek için bazı ilaçlar hazırlamış olabileceğini, hatta bu nedenle bazı ilkel tıbbi aletlerin kullanılmasının ve ticaret kolonileri aracılığıyla da sağlıkla ilgili bazı bilgilerin taşınmasının sözcüğü konusu olabileceğini belirtmiştir. 13.yüzyıl başlarında Gevher Nesibe Sultan adına yaptırılan, bünyesinde hem bir hastane hem de bir tıp medresesi bulunduran darüşşifa Kayseri'de sağlık hizmetlerinin zamanın çok ötesinde olduğunun da önemli bir göstergesidir. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki; Kayseri'de sağlık hizmetlerine gereken önemin verilmesi özellikle Cumhuriyet döneminde olmuştur. Çevre sağlığı, sağlık eğitimi, nüfus planlaması, kanserle savaş, verem tarama, ana-çocuk sağlığı, gıda kontrolü gibi hizmetler bu dönemde ele alınmış ve halka sunulmuş hizmetlerdir.

Kayseri Devlet Hastanesi 1943, Göğüs Hastalıkları Hastanesi 1950, İşçi Sigortaları Hastanesi 1963, Verem Dispanseri 1953, Deri ve Tenasül Hastalıkları Dispanseri 1958, Develi Devlet Hastanesi ile İncesu, Yeşilhisar, Yahyalı, Tomarza, Bünyan, Pınarbaşı, Sarız, Felahiye, Sağlık Merkezleri ve Develi Verem Savaş Dispanseri, Ana Çocuk Sağlığı Şubesi 1950-1972 yılları arasında faaliyete geçen sağlık kuruluşlarıdır.

1972 yılında ilde, 600 yataklı Devlet Hastanesi, 120 yataklı Göğüs Hastalıkları Hastanesi, 280 yataklı Sosyal Sigortalar Hastanesi ile 200 ya-

taklı Askeri Hastane bulunmaktaydı. İlçelerden Develi'de 50 yataklı Devlet Hastanesi, İncesu, Yeşilhisar, Yahyalı, Tomarza, Bünyan, Pınarbaşı, Sarız ve Felahiye'de 10'ar yataklı sağlık merkezleri vardı. Buna göre 1972'de ildeki yataklı resmi tedavi kurumlarında 1330 hasta yatağı mevcuttu. Ayrıca toplam yatak sayısı 105 olan 4 özel hastane vardı.

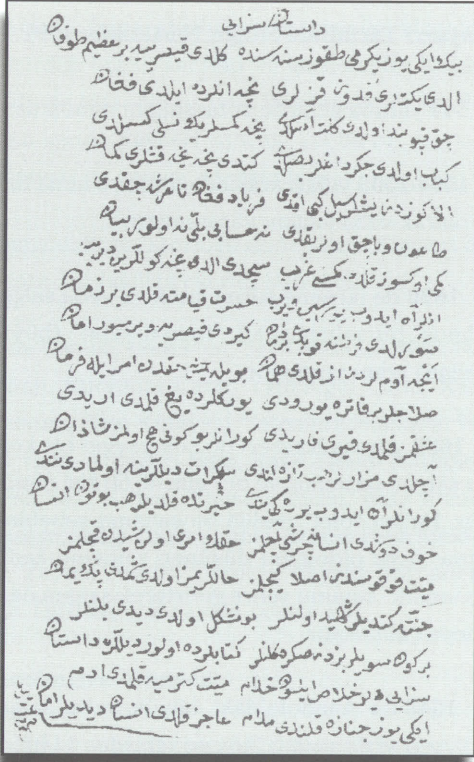
Günümüzde, sağlık konusunda halka daha geniş olanaklarla hizmet verilmektedir. İlde 12'si Sağlık Bakanlığı'na, 1'i S.S.K.'ya, 1'i Erciyes Üniversitesi'ne bağlı, 1 Askeri Hastane, 3'ü özel sektöre ve 1'i Belediye'ye ait olmak üzere toplam 19 adet yataklı tedavi kurumu vardır.

#### **Kayseri Tarihinde Salgın Hastalıklar (59)**

- **544** yılında şehirde veba salgını olmuştur.
- **1504-1509** yılları arasında kıtlık ve buna bağlı olarak veba salgını yaşanmıştır.
- **1620**'de iki sene süren kıtlık ve veba salgını olmuş, bu salgına halk "taun-u azim" (büyük salgın) adını vermiştir.
- **1630** yılında Kayseri'de çok yaygın bir kolera salgını başlamış ve her gün 40-50 kişi ölmüştür. Halkın "ölet" dediği bu salgının sebebinin içme suyu olduğunu düşünen zamanın kadısı "Kumluk" suyunu şehre getirterek salgını önlemeye çalışmıştır.
- **1646**'da Anadolu'daki büyük veba salgını Kayseri'yi de sarmış, köy ve şehirden 14 bin kişinin ölümüne neden olmuştur.
- **1813**'te Kayseri'de vebâ salgını olmuş, iki yüz kişi ölmüştür.
- **1845**'te şehirde büyük bir kıtlık yaşanmış; takip eden üç sene boyunca da halkın "ölet" ve-

ya “çarıkcıkartmaz” adını verdiği kolera salgını olmuş ve şehirde binlerce kişi ölmüştür. Şehrin ileri gelenleri toplanarak Sultan Mecit’e bir niyaz mektubu yazmış, o sene aşar vergisinin kaldırılmasını sağlamışlardır.

- 1892’de Kayseri’de yaygın bir kolera salgını daha olmuş, halkın “ölet” adını verdiği bu salgında günde 20-25 kişi ölmüştür.
- 1894’te daha büyük bir kolera salgını olmuş, iki ay sürmüş, ölü sayısı 3000’i bulmuştur.
- 1898 ve 1900 yıllarında kızıl salgını olmuştur.
- 1902 yılında şehirde difteri salgını görülmüştür.



Kayseri’de bicri 1229 (miladî 1883) yılında vâki “kolera-vebâ salgını” hakkında destân

Milli Kütüphane’deki 51 no’lu cönk’ün 86. sayfasında kayıtlı olup Sayın Abmet Emin Güven tarafından tespit edilmiştir. (Bu belgeden yararlanmamı sağlayan Sayın Abdullah Satoglu’na teşekkürlerimi sunarım.)

### Destân-ı Sezâyî

Bin iki yüz yirmi dokuz senesinde  
Geldi Kayseri’ye bir azim tufân  
Aldı yiğitleri kadın kızları  
Nice analar da eyledi figân

Çok kapı bend oldu kilit asıldı  
Nice kimselerin nesli kesildi  
Kebab oldu ciğer dağlar basıldı  
Gitti nice nice kaşları kemân

Ela gözden yaşlar sel gibi aktı  
Feryâd-u figân tâ arşa çıktı  
Taûn-u vebâ çok evler yıktı  
Ne hesabı belli ne olur beyân

Kimi öksüz kaldı kimisi garip  
Seçti aldı gonca güllerin derip  
Analar âh edip büsesin verip  
Hasret kıyâmete kaldı bir zemân

Savruldu fırtına koptu bir duman  
Girdi Kayseri’ye vermiyor eman  
Eyce âdemlerden az kaldı beman  
Böyle imiş Hak’tan emr ile ferman

Salacalar bir katarâ yürüdü  
Yüreklere yağ kalmadı eridi  
Aşkımız kalmadı gayri farûdî  
Görenler bu günü biç olmaz şadân

Açıldı mezarlar hep tâzelendi  
Sekerât dillerine olmadı n’etti  
Görenler âh edip yüreği yandı  
Hayrette kaldılar hep bütün insân

Sezâyî der halâs eylesin Hüdâ’m  
Meyyit getirmeye kalmadı adam  
İki yüz cenâze kılındı müdâm  
Âciz kaldı insân dediler emân.